

Gradivo

UNIVERZA V LJUBLJANI IN NJENI REKTORJI – projekt Zgodovinskega arhiva in muzeja Univerze v Ljubljani

Pod večer prvega dneva tedna Univerze v Ljubljani, 2. decembra 2001, je bila v prenovljenih prostorih univerzitetnega poslopja in ob številni udeležbi vabljenih gostov otvoritev razstave Univerza v Ljubljani in njeni rektorji. Razstavo, ki nam pripoveduje o devetintridesetih rektorjih, ki so od leta 1919 stali na čelu prve slovenske univerze, sta odprla sedanji rektor prof. dr. Jože Mencinger in ljubljanska županja Viktorija Potočnik. Razstavo je idejno zasnoval dr. Jože Ciperle, pripravili pa smo jo v Zgodovinskem arhivu in muzeju Univerze. V otvoritvenem nagovoru je Ciperle predstavil zgodovinski razvoj rektorske funkcije od 12. in 13. stoletja, ko se je začel za predstojnika srednjeveške univerze uporabljati ta termin, do moderne dobe, ko je rektor postal zaščitnik znanosti in predstavnik neodvisnosti pedagoškega in raziskovalnega dela univerze.

Možje, ki so od leta 1919 vodili ljubljansko univerzo, so bili doma in v tujini priznani znanstveniki, zato smo se ob pripravljanju razstave odločili izpostaviti rektorsko funkcijo in skozi portrete predstaviti dejavnost vseh rektorjev ljubljanske univerze. Namen razstave ni bil vrednotiti posameznega rektorja pri razvoju univerze, saj se je ta v desetletjih obstoja srečevala z različnimi težavami, vsak rektor pa se je moral spoprijeti s problemi, ki jih je prinesla njegova doba. Nekateri so Univerzo ustanavljali, drugi so morali braniti njeno avtonomijo in celo obstoj.

Zgodovino ljubljanske univerze lahko začnemo pisati z njenim prvim rektorjem. Prihod svetovno znanega matematika dr. Josipa Plemelja (1919-1920) v Ljubljano je pritegnil na novoustanovljeno univerzo tudi druge znanstvenike. Matematik je bil tudi njegov naslednik na rektorskem položaju dr. Rihard Zupančič (1920-1921). Pod njegovim vodstvom si je mlada univerza izposlovala avtonomnost fakultet pri volitvah svojih učiteljev, prevzela licejsko knjižnico in oblikovala univerzitetno sodišče. Dr. Gregor Gojmir Krek (1921-1922), pravnik in glasbenik, se je kot rektor ukvarjal z vprašanjem veljavnosti spremenjenega beograjskega univerzitetnega zakona za ljubljansko univerzo. Dr. Aleš Ušeničnik (1922-1923), filozof in teolog, se je izkazal zlasti v upravnih poslih. Pod vodstvom petega rektorja dr. Franceta Kidriča (1923-1924) je univerzi-

tetni svet od oblasti v Beogradu zahteval izpopolnitev ljubljanske univerze. Dr. Karel Hinterlechner (1924-1925), odličen mineralog in petrograf, je ob stalnih tarnanjih beograjskih oblasti o stroških za ljubljansko univerzo objavil razpravo o jugoslovanskih univerzah s posebnim ozirom na ljubljansko vseučilišče ter v njej argumentirano zavrnil ugovore, ki so izražali pomisleke o obstoju slovenske univerze. V rektorskem letu dr. Leonida Pitamica (1925-1926), pravnik, politika in diplomata, je bil ustanovljen svet slušateljev ljubljanske univerze, rektor je obiskal prosvetnega ministra, univerzitetni svet pa je med drugim oblikoval pripombe k novemu univerzitetnemu zakonu. Teolog dr. Franc Ksaver Lukman (1926-1927) se je kot rektor ukvarjal z iskanjem stavbišča in kredita za novo stavbo ljubljanske univerze, z nabavo opreme za univerzitetne inštitute in podaljšano inskripcijo v izrednih razmerah. Rektorju filologu dr. Rajku Nahtigalu (1927-1928) in senatu univerze je ob veliki podpori javnosti uspelo prepričati posebno komisijo ministrstva prosvete o škodljivosti ukinitve posameznih fakultet na ljubljanski univerzi.

Tudi deseti rektor dr. Milan Vidmar (1928-1929) se je moral boriti za obstoj slovenske univerze. Od kralja Aleksandra je dobil dovoljenje, da si univerza privzame njegovo ime – Universitas Alexandrina in od novega protektorja dobil zagotovilo za njeno integriteto. Vodil je priprave na praznovanje desetletnice univerze in izdajo prvega univerzitetnega zbornika, na slovesnosti pa ga je ljubljanski župan oktilil z rektorsko verigo, darilom slovenskih občin in simbolom rektorske funkcije, ki si ga od tedaj do danes predajajo rektorji ljubljanske univerze. Kljub kraljevemu protektoratu se je že naslednji rektor, pravnik dr. Metod Dolenc (1929-1930), ob pripravi novega univerzitetnega zakona ponovno soočal z grožnjo po okrnjenju ljubljanske univerze.

Z dr. Alfredom Šerkom (1930-1932) je rektor prvič postal medicinec, po sprejetju novega zakona pa je bil tudi prvi rektor z dvoletnim mandatom. V tem času so ljubljanski študentje postajali vedno aktivnejši, zaradi njihovih političnih manifestacij je rektor dobil navodilo za ukinitve Medicinske, Teološke, Tehnične in Pravne fakultete. Pomoč pri ohranitvi univerze mu je nudila takratna slovenska opozicija. Z denarnimi pritiski in s tem povezanimi poskusi ukinitve posameznih fakultet se je soočal tudi dr. Matija Slavič (1932-1934), slovenski bibličist in narodnoobrambni delavec. Slovenist dr. Fran Ramovš (1934-1935) je odstopil z rektorskega položaja v znak protesta zaradi ponovno zavrjnene vloge za ustanovitev

SAZU, za katero si je prizadeval od leta 1929. Za njegovega naslednika je bil izvoljen kemik dr. Maks Samec (1935-1937), ki je vodil priprave in začel z gradnjo univerzitetne knjižnice, nakupa Koslerjevega posestva za univerzitetne potrebe pa zaradi pomanjkanja sredstev ni mogel speljati. Rektor dr. Rado Kušej (1937-1939) je kot pravnik intenzivno branil pristojnosti Univerze. Ob ugodnih razmerah se je pod njegovim vodstvom ta hitro razvijala, gradili so knjižnico in pričeli z gradnjo več inštitutov Tehniške fakultete. Za rektorjem Kušejem je bil drugič na to mesto izvoljen dr. Matija Slavič (1939-1941), ki je bil uspešen pri pridobivanju kreditov za nadaljnje univerzitetne gradnje, ob začetku vojne pa je preprečil vojaško zasedbo komaj zgrajene univerzitetne knjižnice.

V prvem letu vojne je bil za rektorja izvoljen zgodovinar dr. Milko Kos (1941-1945), ki je univerzo vodil vsa štiri vojna leta in ves čas ohranil vzravnani hrbet v odnosih z okupatorjem in zavaroval Univerzo, univerzitetno knjižnico in knjižnice inštitutov pred uničenjem ali zaplenbo njihovega bogatega gradiva.

Gradbenik dr. Alojz Král (1945-1946) je Univerzo vodil v prvem povojnem letu, ko je ponovno začela z delom, potem pa je bil imenovan za profesorja v Brnu, za novega rektorja pa je bil izvoljen geograf dr. Anton Melik (1946-1950). Pod njegovim vodstvom se je Univerza lotila načrtne zidave objektov, ob koncu njegovega drugega mandata pa so bile z zakonom uveljavljene težnje zveznih oblasti po razbitju univerze. Na štiri fakultete okrnjeno univerzo je za njim prevzel pravnik dr. Gorazd Kušej (1950-1952). Sam je življenje in delo univerze pod svojim vodstvom označil kot mirno in zadovoljivo. Zaradi pomanjkanja sredstev je povsem zamrla gradbena dejavnost. Rektorski mandat zgodovinarja dr. Frana Zwittra (1952-1954) so zaznamovala pogajanja za sprejetje zveznega univerzitetnega zakona, po njegovi uveljavitvi pa je rektor vodil priprave na ponovno združitev Univerze.

Od njega je v Univerzo združene ljubljanske visoke šole prevzel elektrotehnik in strokovnjak za mehaniko dr. Anton Kuhelj (1954-1956). Pod njegovim vodstvom je Univerza svojo dejavnost razširila z nekaterimi novimi študijskimi smermi. Rektorstvo znamenitega zdravnika in kirurga dr. Božidarja Lavriča (1956-1958) je bilo v znamenju aktivnega dela za pripravo novega republiškega zakona o univerzi ter univerzitetnega in fakultetnih statutov. Ekonomist in demograf dr. Dolfe Vogelcnik (1958-1961) se je kot rektor zavzemal za stopenjski študij in njegovo inverzijo. Dejavnost rektorja dr. Maksa Šnuderla (1961-1964) je bila usmerjena predvsem k izvajanju pod njegovim predhodnikom začete študijske reforme. Strojnik dr. Albert Struna (1964-1967) se je soočil s kritičnim finančnim stanjem,

vedno močnejše pa se je pojavljala zahteva po večji veljavi Univerze v povezovanju fakultet. V letih, ko je bil rektor kemik dr. Roman Modic (1967-1970), se je izboljšal finančni položaj Univerze, živahna je bila gradbena dejavnost, Univerza pa je slovesno zaznamovala petdesetletnico svojega delovanja. Elektrotehnik dr. Mirjan Gruden (1970-1973) je vodstvo univerze prevzel eno leto po uveljavitvi novega republiškega zakona, ki je Univerzo obravnaval kot celoto in ji vrnil njene nekdanje pristojnosti. Trideseti rektor ljubljanske univerze dr. Janez Milčinski (1973-1976), izvedenec za sodno medicino svetovnega slovesa, si je na rektorskem položaju prizadeval navezati tesnejše stike z univerzami doma in po svetu. V njegovem mandatu je bil sprejet nov zakon o visokem šolstvu, ki je Univerzo pojmoval kot del združenega dela in jo v organizacijskem pogledu razbil. V naslednjih letih so se na najvišjem položaju ljubljanske Univerze zvrstili: dr. Ervin Prelog (1976-1978), dr. Slavko Hodžar (1978-1981), dr. Ivo Fabinc (1981-1985), dr. Ivan Kristan (1985-1987), dr. Polde Leskovar (1987), dr. Janez Peklenik (1987-1989), dr. Boris Sket (1989-1991). V obdobju naslednjega rektorja dr. Mihe Tišlerja (1991-1995) je bil sprejet nov zakon o visokem šolstvu, ki naj bi obnovil univerzo v tradicionalnem smislu. Po določitvi novega zakona je bil izvoljen dr. Alojz Kralj (1995-1997), zadnji rektor, ki je bil predstavljen na razstavi.

Ob razstavi je izšel tudi razstavni katalog, ki ga je zasnoval dr. Jože Ciperle, vodja Zgodovinskega arhiva in muzeja Univerze v Ljubljani. Predgovor je prispeval sedanji 40. rektor dr. Jože Mencinger, naslednja dva prispevka pa sta izpod peresa Jožeta Ciperleta. V "Uvodu" je poleg že omenjenega namena projekta poudaril tudi željo, da bi v prihodnje razstava in razstavni katalog "spodbudila skrbnejše ravnanje z univerzitetno dokumentacijo in dokumentacijo univerzitetnih članic ter utrdila in okrepila zavest, da je skupni univerzitetni arhiv ena nepogrešljivih univerzitetnih ustanov". V naslednjem članku je predstavil funkcijo rektorja univerze v zgodovinskem razvoju. V nadaljevanju so v prispevkih štirih avtorjev (Jože Ciperle, Tatjana Dekleva, Tea Anžur, Igor Steiner) v sliki in besedi predstavljeni vsi ljubljanski rektorji. Poleg portretov rektorjev pa se v teh besedilih zrcalijo tudi osnovne poteze iz več kot osemdesetletne zgodovine ljubljanske univerze, ki je med obema vojnoma delovala po jugoslovanski univerzitetni zakonodaji, pa vendar v duhu tradicije evropskih univerz. Po letu 1945 so ji številni zakoni postopoma odvzeli njene temeljne pristojnosti, s čimer se je manjšal njen ugled. Do vsebinskih sprememb na področju visokega šolstva pa je prišlo z novim zakonom o visokem šolstvu v začetku devetdesetih let.

Tatjana Dekleva